

Magdalena BINIAŚ-SZKOPEK*

Dla kogo Śląsk? Konflikty Piastów w drugiej połowie XII wieku¹

Druga połowa XII w. to jeden z najważniejszych momentów w dziejach wzajemnych relacji Polski i Śląska. W tym okresie upatruje się genezę późniejszego rozbitcia tej dzielnicy na drobne księstwa. Równocześnie to właśnie w drugiej połowie XII w. mają swoje źródło zbrojne ingerencje cesarskie w to, kto ma w tej dzielnicy panować. Śląsk stał się na kilkanaście lat ziemią stanowiącą kość niezgody pomiędzy polskim princepssem a wielkim cesarzem. Te wszystkie wydarzenia sprawiły, że właśnie na XII w. datują się przyczyny późniejszego długotrwałego oderwania tych ziem od państwa polskiego.

1. Walki o Śląsk synów Bolesława Krzywoustego

W 1138 r. z licznego potomstwa Bolesława Krzywoustego z jego dwiema żonami Zbysławą i Salomeą pozostało pięciu męskich następców – Władysław, Bolesław, Mieszko i o wiele od nich młodszy Henryk i Kazimierz². Po śmierci ojca jedyny syn urodzony z pierwszej żony Krzywoustego, jako najstarszy i już w pełni gotowy do przejęcia władzy, został princepssem i zajął dzielnicę małopolską jako senioralną oraz Śląsk, w którym być może sprawował rządy już za życia ojca, mając tu swój dwór. Znacznie młodszy od przyrodniego brata Bolesław Kędzierzawy przejął Mazowsze wraz z Kujawami, natomiast Mieszko otrzymał Wielkopolskę³. Gerard Labuda podkreślał, że zarówno przekaz *Rocz-*

* Instytut Historii, Wydział Historyczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: biszkopt@amu.edu.pl.

¹ Praca finansowana w ramach projektu Narodowego Centrum Nauki SYMFONIA 2, nr UMO-2014/12/W/NZ2/00466.

² Poniższy tekst obejmuje częściowo tezy przedstawione już w mojej pracy doktorskiej, zob. M. Biniś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Poznań 2009 (wyd. drugie zmienione i uzupełnione – *Bolesław Kędzierzawy*, Poznań 2014).

³ Podsumowanie dyskusji na temat testamentu zob. M. Biniś-Szkopek, *Dzielnica Bolesława Kędzierzawego w testamencie Krzywoustego*, [w:] *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane prof. J. Strzelczykowi*, red. D. Sikorski, A. Wyrwa, Poznań–Warszawa 2006, s. 307 i n.

*nika fuldajskiego*⁴, jak i rodzime źródła⁵ wskazują na fakt, iż bezpośrednio po roku 1138 tylko trzej starsi bracia panowali w Polsce, natomiast Henryk i Kazimierz jako małoletni w tym czasie nie otrzymali jeszcze osobnych dzielnic i przebywali na dworze Salomei⁶.

Pomimo wprowadzenia odgórnych „testamentowych” zabezpieczeń rodzinna sielanka nie trwała długo, a młodszy bracia z wdową-matką na czele nie zamierzali przestrzegać ojcowskich zaleceń. Być może w wyniku działań ambitnej Salomei juniorzy szybko zaczęli gromadzić wokół siebie stronników w kraju, a także szukać zagranicznych sojuszy. Z kolei Władysław nie pozostał im dłużny i już w początkach lat 40. doszło do licznych konfliktów wewnętrznych, w których wśród rodzinnych potyczek ścierały się coraz silniej dwie odrębne i wzajemnie się wykluczające koncepcje na rządy w Polsce. Z jednej strony stał Władysław, dążący do umocnienia władzy centralnej w swojej ręce, z drugiej młodszy bracia, którzy zdecydowani byli na rezygnację z części uprawnień książęcych w celu uzyskania poparcia ze strony duchownego i świeckiego możnowładztwa⁷.

W tym czasie dzielnica śląska stała się sceną krwawych wydarzeń, gdy wśród zawieruchy wojny domowej działający w coraz większym pośpiechu i zaciekrzewieniu senior nakazał ukarać za rzekomą zdradę – oślepić i wygnać jednego z największych możnowładców polskich tego okresu – Piotra Włostowica⁸. Według jednej z najlepiej przyjętych w historiografii koncepcji Gerarda Labudy po tych wydarzeniach senior udał się na Ruś, a na Wielkanoc 1146 r. zjawił się na dworze cesarza w Kainie w celu proszenia króla Konrada o pomoc w „wydziedziczeniu braci”. Podejmując już otwartą walkę przeciw Bolesławowi i Mieszkowi, senior sprowadził do pomocy nawet pogańskich Prusów i Jądzwingów. Do decydującej kampanii doszło daleko od Śląska – gdyż działania wojenne Władysław prowadził na ziemiach rządzonych przez młodszych braci. Wrogowie spotkali się pod Poznaniem, do którego juniorzy zostali przez seniora zagnani i gdzie, oblegani, ostatecznie wsparci przez grupy możnowładztwa odnieśli jednak zwycięstwo, a sam Władysław uciekł z Polski. Zaraz po tym wydarzeniu juniorzy udali się do Krakowa, z którego wygnali również żonę i potomstwo seniora. Na końcu bez widocznych w źródłach przeszkód zajęli też całą dzielnicę śląską⁹.

⁴ *Annales Palidenses*, Hrsg. G.H. Pertz, Hannoverae 1859, s. 82.

⁵ *Kodeks dyplomatyczny Śląska* (dalej KdŚl), wyd. K. Maleczyński, t. 1, Wrocław 1956, s. 41–43.

⁶ G. Labuda, *Testament Bolesława Krzywoustego*, [w:] *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 183. Inne koncepcje historiografii podsumowała też A. Tetrycz, *Rządy księcia Henryka, syna Bolesława Krzywoustego w ziemi sandomierskiej*, [w:] *Pomorze, Mazowsze, Prusy*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2000, s. 252–253.

⁷ M. Biniś-Szkopek, *Kiedy brat jest wrogiem, czyli jak walki synów Bolesława Krzywoustego wpłynęły na zmianę struktur elit władzy w państwie piastowskim*, [w:] *Bezpieczeństwo – świat – Europa – Polska. Od przeszłości ku przyszłości*, red. K. Dopierała, Z. Dziemianko, Poznań 2009, s. 44–53; tu również podsumowanie wcześniejszych koncepcji historiografii.

⁸ Źródła zob.: *Kronika o Piotrze Właście*, wyd. A. Semkowicz, Lwów 1878; zob. też nowsze wyd. *Cronica Petri comitis Poloniae*, wyd. M. Plezia, Kraków 1951 oraz *Carmen Mauri*, wyd. M. Plezia, Kraków 1951.

⁹ G. Labuda, *Zabiegi o utrzymanie jedności państwa polskiego 1138–1146*, „Kwartalnik Historyczny” 1959, nr 66, z. 4, (1959), s. 1155–1164.

2. Śląsk pod panowaniem Bolesława Kędzierzawego

W roku 1146 księciem zwierzchnim w Polsce został Bolesław Kędzierzawy, który równocześnie utrzymał władzę na Mazowszu i Kujawach oraz przypuszczalnie w jakiejś części centralnych ziem państwa, które łączyły jego dzielnicę z Małopolską. Co dla nas najistotniejsze, zajął również Śląsk i wprowadził tu swoich ludzi. W ten sposób stał się władcą trzech dużych, ważnych dzielnic oraz pełnił funkcję księcia zwierzchniego.

Przez kolejne lata interwencje najpierw króla niemieckiego Konrada, a następnie cesarza Fryderyka Barbarossa w sprawie powrotu na tron krakowski Władysława kończyły się fiaskiem. Podobnie bezpłodne okazały się przez lata dyplomatyczne zabiegi papieżstwa w tej sprawie. Aż do śmierci starszego brata Kędzierzawy utrzymał się u władzy zwierzchniej, w pełni zatrzymując też dla siebie władzę nad dzielnicą śląską. Warto podkreślić, o czym niewielu dziś pamięta, że rządy Kędzierzawego na Śląsku trwały bez przerwy przez siedemnaście lat, a więc znacznie dłużej niż panowanie tam pierwszego dziedzica – Władysława.

Wyraźna zmiana sytuacji politycznej w zakresie władzy na Śląsku nastąpiła w początku lat 60. XII w., kiedy to cesarz Fryderyk Barbarossa rozpoczął dyplomatyczne zabiegi w celu przywrócenia dzielnicy śląskiej prawowitym następcom, czyli po śmierci Wygnańca jego synom¹⁰. Był to ważny moment, w którym dzielnica śląska została postawiona na kilkanaście lat w centrum konfliktu pomiędzy polskim księciem zwierzchnim a cesarzem. Śladem rokowań, które zapewne miały miejsce w tej sprawie, jest wzmianka zachowana w liście biskupa Freising Adalberta do arcybiskupa salzburskiego Eberharda, gdzie odnajdujemy zdanie: *Cum Polonis pax facta est*¹¹. Może ona świadczyć o jakimś konflikcie, który zapewne poprzedził wymieniony w źródle pokój. Dodatkowych informacji udzielił nam przekaz *Cronicon Montis Sereni*, w którym znajduje się umieszczona pod rokiem 1163 wzmianka o tym, że synowie księcia (Władysława Wygnańca) na spotkaniu na cesarskim dworze otrzymali „swoje”¹². Całość uzupełnia przekaz mistrza Wincentego, który napisał, że cesarz nie nalegał na polskiego seniora groźbami, lecz prosił go o to, aby zlitował się nad sierotami, na co ten po prostu nie potrafił odmówić¹³.

W historiografii poszukiwano przyczyn podjęcia przez Fryderyka decyzji o wprowadzeniu z powrotem na Śląsk synów Władysława Wygnańca. Mała liczba źródeł była doskonałym powodem do spiętrzenia hipotez. Wśród najważniejszych motywów działań cesarza historycy wskazywali jego domniemaną

¹⁰ B. Zientara, *Bolesław Wysoki. Tulacz, repatriant, malkontent. Przyczynek do dziejów Polski XII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1971, nr 62, z. 3, s. 370–371.

¹¹ *List Adalberta biskupa Freising do arcybiskupa salzburskiego Eberharda*, KdŚl, t. 1, nr 46, s. 115–118.

¹² *Cronicon Montis Sereni*, Hrsg. E. Ehrenfeuchter, Leipzig 1925, s. 152.

¹³ *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika polska*, wyd. M. Plezia, Kraków 1994, ks. III, rozdz. 30, s. 125.

wdzięczność dla Bolesława Wysokiego za wierną rycerską służbę u jego boku, a także nade wszystko chęć wprowadzenia do Polski sił wiernych cesarstwu, aby strzegły jego interesów¹⁴. Według koncepcji Benedykta Zientary w sierpniu lub we wrześniu 1163 r., w czasie gdy cesarz przebywał w Norymberdze, doszło tu do układów z wysłannikami Bolesława Kędzierzawego, na mocy których zagrożony kolejnym najazdem cesarskim polski princeps zgodził się na to, by jego bratankowie odzyskali przynajmniej częściowe prawa do dzielnic śląskiej¹⁵. Z kolei Marek Smoliński zauważył, iż żadne źródła nie wskazują na fakt planowania w tym czasie jakiegokolwiek zbrojnej interwencji cesarskiej przeciw Polsce, a więc cesarz nie groźbami, a, jak chciał mistrz Wincenty, na drodze negocjacji miał przekonać polskiego princepsa do przyjęcia bratanków do kraju. Historyk ten przyjął, iż rozmowy z Bolesławem cesarz rozpoczął już ok. 1160 r., zaraz po zakończeniu synodu w Pawii, na którym książę miał okazać niezdecydowanie w kwestii poparcia Fryderykowego antypapieża Wiktora IV.

Jakąkolwiek koncepcję przyjmiemy, wynik ostateczny wyglądał tak, że każdy z zainteresowanych coś zyskał – Fryderyk wprowadził synów Władysława Wygnańca na Śląsk, uzyskał poparcie Polski dla Wiktora IV, natomiast Bolesław co prawda musiał przyjąć bratanków, jednak należy podkreślić, iż wracali oni na Śląsk na jego warunkach¹⁶. Dodajmy, że princepsowi podjęcie decyzji o ich przyjęciu znacznie ułatwił fakt, że następcy Władysława Wygnańca byli młodszy od niego, a nawet od Mieszka Starego, w związku z czym, pamiętając o wprowadzonej przez Krzywoustego zasadzie senioratu, w żaden sposób nie mogli zagrozić synom Krzywoustego w drodze do władzy zwierzchniej¹⁷. Mistrz Wincenty wśród wracających książąt wymienił Bolesława Wysokiego, Mieszka, a także najmłodszego z synów Władysława i Agnieszki Konrada, którego jednak ojcowska pobożność miała skierować do klasztoru¹⁸.

¹⁴ C. Deptuła, *Niektóre aspekty stosunków Polski z Cesarstwem w wieku XII*, [w:] *Polska w Europie. Studia historyczne*, red. H. Zins, Lublin 1968, s. 57; N. Mika, *Mieszko syn Władysława II Wygnańca, książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski*, Racibórz 2006, s. 68–71.

¹⁵ B. Zientara, *op. cit.*, s. 373.

¹⁶ M. Smoliński, *Negocjacje polsko-niemieckie w latach 1160–1163. Kwestia datacji początków*, [w:] *idem, Caesar et duces Poloniae. Szkice z dziejów stosunków polsko-niemieckich w drugiej połowie XII wieku (1146–1191)*, Gdańsk 2006, s. 79–95.

¹⁷ Zob. M. Biniś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy...*, s. 175–177. Jak już podkreślałam, pogląd E. Rymara, który uznał, iż w Polsce ustanowiona była zasada nie senioratu, a primogenitury, w linii Władysława II nie wydaje się mieć wystarczającego poparcia źródłowego, por. E. Rymar, *Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego (cz. I)*, „Sobótka” 1993, 48, nr 1, s. 1–16; *idem, Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego (cz. II)*, „Sobótka” 1994, 49, nr 1–2, s. 1–19. Przyznajmy jednak, iż koncepcja ta jednak nadal znajduje poparcie w literaturze, zob. choćby N. Mika, *op. cit.*, s. 18–21.

¹⁸ *Mistrza Wincentego...*, ks. III, rozdz. 30, s. 125. Podobne informacje przekazały: *Kronika wielkopolska*, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1970, rozdz. 33, s. 55; *Kronika polska* (tzw. polsko-śląska), wyd. L. Œwikliński, Lwów 1878, ks. III, s. 633. Dodajmy, że Konrad ostatecznie do klasztoru powołania nie miał i najpewniej do niego nie trafił, gdyż wiemy, że pod koniec lat 70. XII w. książę zwierzchni wydzielił mu dzielnicę na Śląsku.

3. Status synów Władysława Wygnańca i pierwsze podziały Śląska

Zdaje się, iż bracia początkowo nie podzielili Śląska, a władzę zwierzchnią przejął zapewne najstarszy z nich – Bolesław Wysoki¹⁹. Niewątpliwie Bolesławowi Kędzierzawemu po siedemnastu latach wyłącznych rządów w tej dzielnicy, skutkujących zapewne czerpaniem z niej dochodów oraz widocznymi w źródłach działaniami, takimi jak objęcie protekcją biskupstwa wrocławskiego²⁰ czy mianowanie na nie biskupa Waltera – brata jednego z najbliższych współpracowników princepsa Aleksandra z Malonne, w tym czasie biskupa płockiego – niełatwo było z tego zrezygnować. Stąd najpewniej wynikła podjęta przez Bolesława próba utrzymania władzy nad naczelnymi grodami dzielnicy śląskiej. Jak się okazało później, decyzja ta była brzemienne w skutkach i stała się bezpośrednią przyczyną wybuchu konfliktu wewnątrzdynastycznego²¹. Historycy zgodzili się co do tego, iż te nieokreślone bliżej w źródłach terytoria zatrzymane przez Bolesława były to przypuszczalnie najważniejsze, strategiczne grody Śląska, czyli Wrocław, Głogów oraz ośrodki strzegące Odry. Kędzierzawy działał dokładnie w taki sam sposób, w jaki w latach poprzednich postępowali jego przodkowie. Władysław Herman, oddając swoim synom dzielnice, również pod swoim osobistym zarządem pozostawił *sedes regni principales*²². Wydaje się, co zresztą zaznaczył także mistrz Wincenty, że Bolesław, teraz już pełnoprawny senior, któremu nie zagrażała obecność na wygnaniu starszego brata, poczuł się pewnie w roli księcia zwierzchniego, a synów Władysława potraktował jako tych, którym nadawał ziemię, sugerując im, iż opuszczając kraj, zrzekli się swoich praw do dzielnicy²³.

W połowie lat 60. polski konflikt wewnątrzdynastyczny na krótko zszedł z areny międzynarodowej, co nie znaczy, że wuj potrafił zgodzić się z bratanika-

¹⁹ Część historyków, idąc przypuszczalnie za późniejszym przekazem *Kroniki wielkopolskiej*, rozdz. 33, s. 53, uważała, iż synowie Władysława od razu podzielili między siebie dzielnice śląską, zob. np.: M. Łodyński, *Udział książąt śląskich w zamachu z roku 1177. (Przyczynek do dziejów Bolesława Wysokiego i Mieszka Raciborskiego)*, „Kwartalnik Historyczny” 1908, nr 22, s. 30; K. Popiołek, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Cieszyn 1972, s. 24–25; W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 75, jednak wydaje się bardziej prawdopodobne, jak też przekonująco wykazał B. Zientara, *op. cit.*, s. 380–381, że w pierwszych latach po powrocie do kraju bracia wspólnie zarządzili Śląskiem, a konflikty między nimi i podział ziemi nastąpiły później; podobnie N. Mika, *op. cit.*, s. 74–75.

²⁰ Książę najprawdopodobniej poparł starania Waltera o bullę protekcyjną dla biskupstwa wrocławskiego, którą otrzymało ono od papieża Hadriana IV w 1155 r., KdŚl, nr 35, s. 84–102.

²¹ *Mistrza Wincentego...*, ks. III, rozdz. 30, s. 125–126. Inną przyczynę sporów podają późniejsze kroniki. *Kronika wielkopolska*, rozdz. 33, s. 53, twierdzi, że synowie Władysława otrzymali Śląsk z księstwem opolskim, a spory między nimi dotyczyły nierównego podziału, dla odmiany *Kronika polska* (tzw. polsko-śląska), ks. III, s. 634, zawiera informację, że stroną atakującą byli bratankowie, którzy domagali się od seniora oddania w ich ręce należnej im władzy zwierzchniej.

²² *Anonima tzw. Galla Kronika czyli dzieje książąt i władców polskich*, wyd. i wstęp K. Maleczyński, Kraków 1952, ks. II, rozdz. 7, s. 74.

²³ *Mistrza Wincentego...*, ks. III, rozdz. 30, s. 125–126; zob. M. Biniąś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy...*, s. 177.

mi. O tym, że problem trwał, a pomiędzy strony walczące znów musiał wmieścić się cesarz, informuje nas przekaz *Vitae Henrici et Cunegundis...*, którego autor napisał, iż na kanonizację Karola Wielkiego, która, jak wiemy, odbyła się 29 grudnia 1165 r., przybyli wysłannicy księcia polskiego z biskupem Wernerem na czele. Mieli oni przywieźć do Akwizgranu dary, jakimi planowano obłaskawić zagniewanego Fryderyka, który zarzucał Polakom, iż próbowali zrzucić z ramion jego zwierzchnictwo. Źródło informuje nas, iż polski wysłannik wywiązał się ze swego zadania znakomicie, zyskując łaskę cesarską: wyjeżdżał obdarowany relikwiami²⁴. Czesław Deptuła jako pierwszy zauważył, iż na pozór te niemające nic ze Śląskiem wspólne wydarzenia mogą być skutkiem właśnie konfliktu Kędzierzawego z synami Władysława Wygnańca, w którym po raz kolejny Barbarossa miał poprzeć swoich podopiecznych²⁵. Trudno się dziwić, gdyż sytuacja na Śląsku była w tym czasie trudna. Główne grody zajęte przez princepsa – nie wiemy przecież dokładnie, ile i które – dodatkowo duża grupa jego stronników nadal działająca na tych ziemiach niewątpliwie nie ułatwiły rządów Władysławowicom. Elementem uzupełniającym obraz był jeszcze wewnętrzny konflikt pomiędzy samymi synami Wygnańca, którzy zapewne mieli problem z podzieleniem się w dzielnicy zarówno władzą, jak i, co za tym idzie, ziemią. I nawet jeśli konflikt śląski nie był jedynym powodem cesarskiego gniewu, to na pewno był jednym z istotniejszych²⁶.

Ostatecznie nie jesteśmy w stanie jednoznacznie określić, kiedy młodzi Władysławowice wbrew seniorowi zajęli zatrzymane przez niego grody. W pierwszych latach po powrocie byli zapewne zajęci umacnianiem swojej pozycji na Śląsku, a także próbami ułożenia stosunków z pozostałymi Piastami, więc najprawdopodobniej nie mieli na to wystarczająco siły i poparcia możnowładców, związanych przecież z princepsem. Jednak układ sił musiał ulec zmianie najpóźniej w drugiej połowie lat 60.²⁷ Wskazówek do datacji dostarczył mistrz Wincenty, który napisał, iż princeps był w tym czasie zajęty innymi sprawami, a zaraz po opisanu tych wydarzeń przedstawił wyprawę przeciw Prusom, która, jak wiemy z innych źródeł, odbyła się w roku 1166. Cała akcja rozegrała się prawdopodobnie bez udziału większych działań zbrojnych, co świadczy o tym, że synowie Władysława mieli już w swojej dzielnicy jakieś poparcie elit oraz że princeps nie miał możliwości zorganizowania szybkiej wyprawy odwetowej. Równocześnie wiemy, iż początkowo jednak nie wszystkim w państwie spodobało się zwiększanie władzy książąt śląskich, gdyż według słów mistrza Wincentego jacyś doradcy mieli podżegać Kędzierzawego przeciw bratankom. Z relacji kronikarza można wywnioskować, iż zorganizował on po tym jednak

²⁴ *Vitae Henrici et Cunegundis impm. (Ex aliis miraculis s. Henrici)*, Hrsg. G. Waitz, Leipzig 1925, s. 815.

²⁵ C. Deptuła, *op. cit.*, s. 60–61; N. Mika, *op. cit.*, s. 73.

²⁶ C. Deptuła, *op. cit.*, s. 61–62.

²⁷ Ciekawy obraz sytuacji społecznej na Śląsku w latach 60. XII w. zarysował E. Rymar, *Interwencja niemiecka na Śląsku w 1172 roku a walka potomstwa Władysława II Wygnańca o polski pryncypat w latach 1163–1180*, „Sobótka” 1994, 49, nr 3–4, s. 176 i n.

jakąś wyprawę odwetową, lecz robił to chyba bez większego przekonania, gdyż ostatecznie „szczenięta lwa” pokonały „tygrysa”²⁸, a główne grody pozostały w rękach Władysławowiców, natomiast princeps został zmuszony zrezygnować ze swoich żądań w kwestii dzielnicy śląskiej. Wydaje się, iż wspomniany przez kronikarza atak na ziemie synów Władysława Wygnańca musiał wypaść w 1166 lub 1167 r.²⁹, a więc w czasie, kiedy senior miał znacznie większe problemy niż możliwość utraty władzy w grodach śląskich. W związku z tym odstąpił on od konfliktu z bratankami i zajął się pilniejszymi sprawami, jakimi było ułożenie na powrót naruszonych stosunków z rodzonymi braćmi – Mieszkiem i Kazimierzem. Rezygnując z bezpośrednich wpływów na Śląsku, Bolesław postanowił ratować chyba dla siebie inne ziemie.

W tym okresie książęta śląscy, uwolnieni od zagrożenia, jakie niósł wpływowy princeps, i umocnieni już nieco na swojej ziemi, rozpoczęli otwarte walki pomiędzy sobą. Najwięcej treści na ten temat zawiera *Kronika polska* (tzw. polsko-śląska). Znajdujemy w niej informację, że najstarszy syn Wysokiego Jarosław oraz jego młodszy brat Mieszko Płatonogi w przymierzu z seniorem wygnali roszczonego sobie prawo do sprawowania rządów nad całą dzielnicą Bolesława³⁰. W historiografii powiązano ten przekaz z wiadomościami z innych źródeł, donoszącymi o interwencji cesarskiej na ziemiach polskich, która miała dotyczyć sprawy Bolesława Wysokiego, a miała miejsce w 1172 r.³¹ Udział princepsa w tych wydarzeniach wydaje się nieomal pewny i, jak słusznie zauważył Edward Rymar, interwencja cesarska, którą podjął Fryderyk Barbarossa, nie byłaby tak okazała, gdyby sprawa dotyczyła jedynie zwykłego konfliktu o charakterze dzielnicowym³². Niepewna wydaje się data wygnania Bolesława Wysokiego. Historycy datują to wydarzenie na rok 1172³³ lub na lata pomiędzy 1168–1170³⁴. Benedykt Zientara, który zaproponował pierwszą ze wspomnianych datacji, z informacjami o wygnaniu Bolesława Wysokiego powiązał wiadomości przekazane przez *Rocznik krakowski*, gdzie pod rokiem 1172 znajduje się informacja o spaleniu Legnicy³⁵, w której według tego uczonego przypuszczalnie bronili się przed najazdem młodszych książąt możni popierający wygnanego władcę śląskiego³⁶. Z kolei Edward Rymar, który zaproponował drugą datację, łączył wspomniane spalenie Legnicy już bezpośrednio z najazdem

²⁸ *Mistrza Wincentego...*, ks. III, rozdz. 30, s. 126–127.

²⁹ M. Biniś-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy...*, s. 178–180.

³⁰ *Kronika polska...*, s. 645.

³¹ B. Zientara, *op. cit.*, s. 384–385; także J. Horwat, *Mieszko I Płatonogi, książę raciborski, opolski oraz krakowski 1131–1211*, [w:] *Cracovia, Polonia, Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane J. Wyrozumskiemu w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, Kraków 1995, s. 209 i n.

³² E. Rymar, *Interwencja niemiecka...*, s. 182.

³³ B. Zientara, *op. cit.*, s. 383–384.

³⁴ E. Rymar, *Interwencja niemiecka...*, s. 177.

³⁵ *Imperator intrat Hungariam, Legnis combustum est*, zob. *Rocznik krakowski*, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 834.

³⁶ Taki opis wypadków przyjmują za B. Zientarą, *op. cit.*, s. 383–384, przyp. 83.

cesarskim. Wydaje się, że ujęcie drugiego z wymienionych historyków jest bardziej prawdopodobne, o czym piszę niżej.

Sama datacja cesarskiej wyprawy, która po raz kolejny postawiła ziemię śląską w centrum dużego europejskiego konfliktu, budziła wątpliwości wśród historyków. Wynikło to z faktu, że w samych źródłach nie mamy zgodności, a data działań wojskowych Fryderyka określana była na rok 1172 albo 1173. Większa część samych przekazów, to jest przede wszystkim: *Annales Pragenses*, *Annales s. Petri Erphesfurdenses*, *Annales Pegavienses*, *Cronica Reinhardsbrunnensis*, *Annales Palidenses*, umieszcza wydarzenia pod rokiem 1172³⁷, natomiast pod rokiem 1173 zapisane zostały one jedynie w *Chronica regia*, która jednak zawiera najbardziej szczegółowy opis całego przedsięwzięcia. Znajdujemy tu informację o dużym rozmachu zaplanowanej przez cesarza wyprawy, w której miały wziąć udział wojska *Bawarorum*, *Suevorum*, *Francorum*, *Saxonum*. Według tego przekazu Fryderyk wkroczył do Polski, a zagrożeni książęta musieli się zgodzić na jego warunki i przyjąć protegowanego przez niego Bolesława na powrót na Śląsk oraz zapłacić mu dużą sumę pieniędzy (*octo milia marcarum*)³⁸. Z kolei najazd na Polskę w 1172 r. potwierdzają wspomniane *Roczniki praskie*, podając dodatkowo informację o udziale w wyprawie Władysława II czeskiego³⁹. Z kolei *Rocznik z Reinhardsbrunn* przekazał wiadomość, iż z cesarzem dopiero zamierzającym (*sic!*) z wojskiem najechać Polskę (*volens intrare Poloniam*) spotkał się Mieszko Stary, który zaproponował Fryderykowi dużą sumę pieniędzy, na co cesarz przystał⁴⁰. Informację o tym, że Barbarossa wyruszył na Polskę, ale bez podjęcia działań wojskowych z niej zawrócił, potwierdził również lakoniczny przekaz *Annales Palidenses*⁴¹.

Jak wspomniano wyżej, do tej wyprawy odnoszono w literaturze zapisek z *Kroniki polskiej* (tzw. polsko-śląskiej) na temat tego, że Bolesław Wysoki opanował Wleń i Legnicę, oraz wiadomość z *Rocznika krakowskiego*, że w 1172 r. Legnica została spalona⁴². Pomimo tych dodatkowych informacji nie jesteśmy w stanie jednoznacznie stwierdzić, jak daleko w głąb ziem polskich dotarła wyprawa cesarska i czy ten zapisek w ogóle można powiązać z informacjami o najeździe cesarskim. Według koncepcji B. Zientary wspomniane źródła wypadają odnieść raczej już do samodzielnych działań Bolesława Wysokiego, który przypuszczalnie wsparty jedynie posiłkami niemieckimi wkroczył na Śląsk, aby przywrócić tam swoje panowanie⁴³. Odmienne stanowisko zajął Jerzy Hauziń-

³⁷ *Annales Pragenses*, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925, s. 121; *Annales s. Petri Erphesfurdenses*, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925, s. 23; *Annales Pegavienses et Bosovienses*, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925, s. 260; *Annales Palidenses...*, s. 94; *Cronica Reinhardsbrunnensis*, Hrsg. O Holder-Egger, Leipzig 1925, s. 539.

³⁸ *Cronica regia*, Hrsg. G.H. Pertz, Hannoverae 1859, s. 786.

³⁹ *Annales Pragenses...*, s. 121.

⁴⁰ *Cronica Reinhardsbrunnensis...*, s. 539.

⁴¹ *Imperator Poloniam peccit, sed inacte rediit*, zob. *Annales Palidenses...*, s. 94.

⁴² Zob. wzmianki w źródłach: *Kronika polska...*, s. 636–637; *Rocznik krakowski...*, s. 834. Zob. także E. Rymar, *Interwencja niemiecka...*, s. 178.

⁴³ B. Zientara, *op. cit.*, s. 384.

ski, który wskazując na wzmiankę z *Cronica Reinhardsbrunnensis* o tym, że Barbarossa „chcąc Polskę najechać” spotkał się z Mieszkiem, uznał, że wyprawa nie osiągnęła polskiego obszaru etnicznego. Przypuszczał on, iż w 1172 r. Fryderyk na czele wojsk wyruszył do Merseburga i w dolinie Soławy nastąpiło zebranie zwołanych wcześniej dużych posiłków. Według tej koncepcji szlak przemarszu wojsk miał prowadzić z Górnej Saksonii poprzez Miśnię i Łużyce w kierunku Śląska. Cesarz miał spotkać poselstwo polskie na terytorium Łużyc i po owocnych dla księcia negocjacjach już stąd miał zawrócić⁴⁴.

Rzeczywiście analiza przekazów źródłowych wskazuje, że najbardziej prawdopodobne wydaje się, iż wojska niemieckie dotarły w okolice granic Śląska, gdzie odbyły się wspomniane negocjacje. Niewykluczone, że w 1172 r. nie doszło do poważniejszych walk zbrojnych z udziałem wojsk cesarza, jednak najstarszy syn Władysława Wygnańca musiał jeszcze, pomimo wyrażenia zgody na jego powrót przez princepsa, walczyć o swoje ziemie. Przypuszczalnie decyzja o przyjęciu Bolesława Wysokiego z powrotem na Śląsk z powodu gorączkowych działań spowodowanych zbliżającym się szybko najazdem cesarskim nie została skonsultowana z jego największym oponentem Mieszkiem oraz synem Jarosławem i to z nimi książę musiał podjąć walki, które zresztą chyba nie trwały długo i zakończyły się jego zwycięstwem.

Podkreślić należy, iż ta ostatnia już w XII w. wyprawa cesarska przeciw Polsce odbyła się jedynie, jak napisano w *Chronica regia*, w celu poparcia praw do rządu na Śląsku Bolesława Wysokiego. Kiedy Fryderyk Barbarossa osiągnął swój cel, wycofał się z Polski.

4. Postępujące rozbitcie dzielnicowe

Po śmierci Bolesława Kędzierzawego władzę zwierzchnią w państwie przejął Mieszko Stary, jednak już po czterech latach został wygnany z Krakowa przez młodego Kazimierza Sprawiedliwego. Mistrz Wincenty przekazał informacje o tym, że „wszystkich dzielnic stolice i grody” otwierały się przed nowym władcą Krakowa. Z kolei o tym, że na Śląsku wciąż nie było pokoju, a potomstwo Władysława Wygnańca nie mogło dojść do porozumienia, świadczy dalszy fragment kroniki. Jednym z pierwszych działań Kazimierza było właśnie wystąpienie w roli arbitra w sporze pomiędzy książętami śląskimi i zaprowadzenie po trwających przez kilka lat sporach pokoju na Śląsku. Przeprowadził to, dokonując kolejnego już podziału tej dzielnicy⁴⁵. Kazimierz ujął się za wygnanym znów przez Mieszka Płatoniego Bolesławem Wysokim, pomógł mu nie bez trudności, jak przekazał mistrz Wincenty, odzyskać Śląsk, zaś młod-

⁴⁴ J. Hauziński, *Polska a królestwo niemieckie w II połowie XII wieku*, [w:] *Niemcy-Polska w średniowieczu. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 14–16 XI 1983*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1986, s. 147–148, przyp. 63, gdzie próby wskazania ewentualnego miejsca pertraktacji. Podsumowanie dalszych koncepcji historiografii zob. M. Biniąś-Szkopek, *Bolesław Kędzierzawy...*, s. 253–256.

⁴⁵ *Mistrza Wincentego...*, ks. IV, rozdz. 8, s. 199–200; *Kronika wielkopolska...*, rozdz. 35, s. 159; także *Kronika polska...*, s. 636.

szemu bratankowi wydzielił osobną dzielnicę raciborską, dołączając jeszcze do tego kasztelanie oświęcimską i bytomską wycięte z obszaru dzielnicy pryncypackiej, by wyrównać straty, które poniósł na rzecz starszego brata. Ponadto przydzielił też księstwo głogowskie najmłodszemu z synów Władysława – Konradowi. Już w kolejnych latach bracia podzielili się Śląskiem po raz kolejny: Bolesław wziął Wrocław, Mieszko księstwo raciborskie, Jarosław, późniejszy biskup wrocławski, uzyskał opolskie, a Konrad utrzymał się na głogowskim⁴⁶. Opisana sytuacja pokazuje przede wszystkim, że książęta śląscy byli już pod koniec lat 70. XII w. pełnoprawnymi i do tego liczącymi się graczami na szachownicy, jaką była Polska dzielnicowa, a co za tym idzie – doskonałymi kandydatami do zawierania sojuszy w celu wzmocnienia swojej pozycji politycznej.

W dalszej narracji mistrz Wincenty napisał, iż wkrótce Mieszko wrócił do kraju, a odbyło się to już za cichą zgodą Kazimierza, co wydaje się możliwe, gdyż powrót starszego brata w roku 1181 nie był już dla jego władzy w Krakowie dużym zagrożeniem. Jednak książę wielkopolski miał, według relacji kronikarza, zaraz po powrocie do kraju rozpocząć działania skierowane przeciw bratu. Przede wszystkim zabiegi jego zmierzały do zrywania sojuszy najmłodszego Bolesławowica z innymi książętami dzielnicowymi. Mistrz Wincenty przekazał informację, iż Mieszko najpierw skłócił Kazimierza z Bolesławem Wysokim, a następnie sam „zaprzysiągł [księciu śląskiemu] więzy przyjaźni”⁴⁷. Cokolwiek naprawdę się wydarzyło między nowym władcą dzielnicy senioralnej a Bolesławem Wysokim, prawdopodobnie wywołało ochłodzenie stosunków, którego echem są właśnie informacje przekazane przez mistrza Wincentego. Nie wiemy jednak nic o jakimkolwiek jego otwartym wystąpieniu przeciwko Kazimierzowi Sprawiedliwemu⁴⁸. Warto podkreślić, że ze źródeł wynika wyraźnie, iż ziemia śląska w drugiej połowie XII w. nie schodziła z głównej sceny politycznych tarć ówczesnych czasów⁴⁹. W tym czasie Śląsk został już w pełni powiązany z potomkami Władysława Wygnańca, którzy zadomowili się tutaj szybko, jednak nie mogli się ze sobą pogodzić, stąd podziały tej dzielnicy postępowały coraz szybciej. Opisane powyżej wydarzenia doprowadziły do sytuacji, w której u progu XIII w. Śląsk był już gotowy do drogi mającej w kolejnych wiekach doprowadzić go do oderwania na wiele lat od reszty państwa polskiego.

Bibliografia

Materiały źródłowe

Annales Palidenses, Hrsg. G.H. Pertz, Hannoverae 1859.

Annales Pegavienses et Bosovienses, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925.

⁴⁶ Zob. J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011, s. 86–89, 91.

⁴⁷ Mistrz Wincenty, ks. IV, rozdz. 12, s. 211.

⁴⁸ J. Dobosz, *op. cit.*, s. 106–109.

⁴⁹ Zob. M. Biniś-Szkopek, *Konflikty w łonie dynastii piastowskiej a wzrost znaczenia możnych na przykładzie sporów synów Bolesława Krzywoustego*, [w:] *Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 27–29 września 2005*, red. J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2007, s. 162–168.

- Annales Pragenses*, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925.
Annales s. Petri Erphesfurdenses, Hrsg. G.H. Pertz, Leipzig 1925.
Anonima tzw. Galla Kronika czyli dzieje książąt i władców polskich, wyd. i wstęp K. Maleczyński, Kraków 1952.
Carmen Mauri, wyd. M. Plezia, Kraków 1951.
Cronica Petri comitis Poloniae, wyd. M. Plezia, Kraków 1951.
Cronica regia, Hrsg. G.H. Pertz, Hannoverae 1859.
Cronica Reinhardsbrunnensis, Hrsg. O Holder-Egger, 1925.
Cronicon Montis Sereni, Hrsg. E. Ehrenfeuchter, Leipzig 1925.
Kodeks dyplomatyczny Śląska, wyd. K. Maleczyński, t. 1, Wrocław 1956.
Kronika o Piotrze Właście, wyd. A. Semkowicz, Lwów 1878.
Kronika polska (tzw. polsko-śląska), wyd. L. Ćwikliński, Lwów 1878.
Kronika wielkopolska, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1970.
Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika polska, wyd. M. Plezia, Kraków 1994.
Rocznik krakowski, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872.
Vitae Henrici et Cunegundis imp. (Ex aliis miraculis s. Henrici), Hrsg. G. Waitz, Leipzig 1925.

Opracowania

- Biniaś-Szkopek M., *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Poznań 2009.
Biniaś-Szkopek M., *Dzielnica Bolesława Kędzierzawego w testamencie Krzywoustego*, [w:] *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane prof. J. Strzelczykowi*, red. D. Sikorski, A. Wyrwa, Poznań–Warszawa 2006.
Biniaś-Szkopek M., *Kiedy brat jest wrogiem, czyli jak walki synów Bolesława Krzywoustego wpłynęły na zmianę struktur elit władzy w państwie piastowskim*, [w:] *Bezpieczeństwo – świat – Europa – Polska. Od przeszłości ku przyszłości*, red. K. Dopierała, Z. Dziemianko, Poznań 2009.
Biniaś-Szkopek M., *Konflikty w łonie dynastii piastowskiej a wzrost znaczenia możnych na przykładzie sporów synów Bolesława Krzywoustego*, [w:] *Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 27–29 września 2005*, red. J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2007.
Deptuła C., *Niektóre aspekty stosunków Polski z Cesarstwem w wieku XII*, [w:] *Polska w Europie. Studia historyczne*, red. H. Zins, Lublin 1968.
Dobosz J., *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011.
Hauziński J., *Polska a królestwo niemieckie w II połowie XII wieku*, [w:] *Niemcy–Polska w średniowieczu. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 14–16 XI 1983*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1986.
Horwat J., *Mieszko I Piłtonogi, książę raciborski, opolski oraz krakowski 1131–1211*, [w:] *Cracovia, Polonia, Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane J. Wyrozumskiemu w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, Kraków 1995.
Korta W., *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003.
Labuda G., *Testament Bolesława Krzywoustego*, [w:] *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959.
Labuda G., *Zabiegi o utrzymanie jedności państwa polskiego 1138–1146*, „Kwartalnik Historyczny” 1959, nr 66, z. 4.
Łodyński M., *Udział książąt śląskich w zamachu z roku 1177. (Przyczynek do dziejów Bolesława Wysokiego i Mieszka Raciborskiego)*, „Kwartalnik Historyczny” 1908, nr 22.
Mika N., *Mieszko syn Władysława II Wygnańca, książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski*, Racibórz 2006.
Popiołek K., *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Cieszyn 1972.
Rymar E., *Interwencja niemiecka na Śląsku w 1172 roku a walka potomstwa Władysława II Wygnańca o polski pryncypat w latach 1163–1180*, „Sobótka” 1994, 49, nr 3–4.
Rymar E., *Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego (cz. I)*, „Sobótka” 1993, 48, nr 1.
Rymar E., *Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego (cz. II)*, „Sobótka” 1994, 49, nr 1–2.

- Smoliński M., *Negocjacje polsko-niemieckie w latach 1160–1163. Kwestia datacji początków*, [w:] *idem, Caesar et duces Poloniae. Szkice z dziejów stosunków polsko-niemieckich w drugiej połowie XII wieku (1146–1191)*, Gdańsk 2006.
- Teterycz A., *Rządy księcia Henryka, syna Bolesława Krzywoustego w ziemi sandomierskiej*, [w:] *Pomorze, Mazowsze, Prusy*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2000.
- Zientara B., *Bolesław Wysoki. Tulacz, repatriant, malkontent. Przyczynek do dziejów Polski XII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1971, nr 62, z. 3.

WHO WAS SILESIA FOR? CONFLICTS IN THE 12th CENTURY

Abstract: The events of the second half of the twelfth century was a watershed in the relationship between Poland and Silesia. In general, this period of Polish history is considered to be the beginning of the fragmentation of the Piast patrimony into politically separate principalities. Disagreements between individual Piast dynasts led to a series of civil wars which were settled by a further division of the Piast realm as apanages to younger members of the dynasty. Opportunistic Imperial interventions in the turbulent internal politics of the Piast monarchy further complicated matters, specifically the thorny issue of overlordship of Silesia became the key aspect of the relationship between Poland and the Empire. For these reasons the later part of the twelfth century is considered the era in which the origins of the separation of Silesia from the Piast monarchy was first placed.

Keywords: SILESIA, POLAND DIVIDED INTO DISTRICTS, THE PIASTS, EMPEROR, CONFLICTS, THE SECOND HALF OF TWELFTH CENTURY